

על קמצא ובר קמצא ומה שביניהם

מספרת הגמ' במסכת גיטין נהב, (בתרגום מארמית):

"על קמצא ובר קמצא חרבה ירושלים.
היה אדם אחד שאהב את קמצא ושנא את בר קמצא. עשה סעודה. אמר לשמשו: לך והזמן לסעודה את קמצא, שאותו אני אוהב.
הלך השמש והביא בטעות את בר קמצא השנוא.
מצא בעל הבית את בר קמצא יושב ליד שולחנו. אמר לו: הרי אותו האיש שונא אותי. מה אתה עושה כאן?
השיב בר קמצא: הואיל ובאתי הנח לי ואתן לך דמי האכילה והשתייה שלי.
אמר לו בעל הבית: לא! צא מכאן.
- אתן לך דמי חצי סעודתך.
- לא
- אתן לך דמי כל סעודתך.
- לא
נטלו בידו, העמידו והוציאו החוצה.
אמר בר קמצא: הואיל וישבו שם חכמים ולא מיחו בידו כנראה שנוח להם בזה. אלך ואלשין עליהם לפני המלך.
הלך ואמר לקיסר: מרדו בך היהודים.
אמר לו: מנין לי?
אמר לו: שלח להם קורבן ותראה שלא יקריבו אותי.
שלח בידיו עגל. כשבא להקריב הטיל בו מום בשפתיים ויש אומרים בעין, במקום שעבורנו זה נחשב למום, ואצל הגויים אינו נחשב למום.
חשבו רבנן להקריבו משום שלום מלכות, אמר להם רבי זכריה בן אבקולס "יאמרו בעלי מומין קרבין על המזבח".
חשבו להרוג את בר קמצא שלא ילך וילשין לקיסר. אמר להם רבי זכריה "יאמרו מטיל מום בקודשים ייהרג".
אמר רבי יוחנן: ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו"

נקודילמה על המדרש

1. "על קמצא ובר קמצא חרבה ירושלים" - איך ייתכן שגללו מריבה מקומית בין שני אנשים יקרה אסון לאומי עם השמאלו לדורות? כמה אורכן המדרש? ריק גללו שני אנשים עצבניים? הרי מביא צרה כשאתה האם?
 2. אפשר להבין כמה מאשמיים את בר קמצא. אבל כמה שטא קמצא שגללו חרבה ירושלים? הרי הוא לא היה מלכוד כלל בכל הסיפור, לא היה נוכח בסעודה ולא ידע שהיה מסוכסך עם אבא ואבא גיזו - 'אין הכוונה שהוא אש, אלא פשוט הסיפור כולו קרוי על שם של האנשים שגללו המלך העניין. אם כן, האם לא היה מאשים הרבה יותר לקרוא למעשה על שם שני אנשים אחרים - בר קמצא וברא הריג - שני 'הגיבורים' התיקניים בסיפור, ולא להכניס גורמים נכבדים?
 3. נקודה אחרונה - המניין שלם אורך הסיפור שמו של אבא משני הגיבורים? האלו נאם לגמרי ולא מוצג אפילו ברמז - עלו הציג אורך הסעודה? מה פשר הדבר? (ננסה להבין אכר גשונה בסוף).
 4. אמה בר קמצא מגיל כולו הסעודה אם הוא יודע שמדובר בשונא שלו? וכי מריבות של שנים נחמו כרגע?
5. אמה לגבי המכאים שישלו בסעודה ולא העלכו?
6. אם צדין אין אכר גשונה אכר השאלו האלו. ננסה לענות עליהם במהלך השיח.

אם היו שואלים אתכם מי האשמים במה שקרה שם בסעודה מן הסתם הייתם מציינים את בעל הבית על שבייש יהודי ברבים, את בר קמצא על ששכנע את הקיסר שהיהודים מרדו בו, ואולי גם את החכמים על שלא ניסו להתערב ולהרגיע את הרוחות. אך למעשה האחריות רחבה עוד יותר. למען האמת, אין כמעט מישהו שיוצא נקי מהסיפור הזה.

קודם כל, **השקש** - המשרת של בעל הבית. איך קורית לך טעות איזמה שכזו? אתה הרי עובד קבוע אצל אותו אדם, מכיר בדיוק את האויבים והאהבים שלו. תיזהר יותר! אתה חייב לדייק ולבצע את השליחות כמו שצריך (דרך אגב, האם התופעה של **'הקטנת ראש'**, אני עושה מה שאמרו לי/כתוב בתקנון ולא מעניין אותי שום דבר, מוכרת לכם מן החיים ממקומות נוספים?..).

בר קמצא - למה הגיע לסעודה של אויבו הגדול? ניתן לשער שחשב שהשונא משכבר הימים מעוניין להשלים איתו.

בסדר גמור. אם כך, תיכנס, גש אליו, תגיד שלום, לחץ את ידו. תשלימו. הרי מריבה של עשרים שנה לא נמחית ברגע.

ומה קורה בפועל?

הוא מגיע אבל במקום לעשות מה שצריך על מה הוא מתנפל? על האוכל... וממילא כעבור חמש דקות כשבעל הבית משוטט לו בין האורחים את מי הוא מופתע לגלות בעיצומה של זלילה כשהסטייק נעוץ בין שיניו?..

בעל הבית - שמתם לב שהוא פונה אל בר קמצא בגוף שלישי? האם זה מרוב כבוד? מסתבר שלא. השנאה רבת השנים לא נעלמה לאף מקום. בסדר, אתה לא חייב לארח את מי שאתה לא רוצה, אבל אתה גם לא חייב להשפיל ולבייש בן אדם לפני אולם שלם (נסו להוכיח מתוך הסיפור עד כמה היציאה החוצה באמצע הסעודה הייתה דבר מבוזה עבור בר קמצא).

החכמים היושבים בסעודה - מה עבר במוחם שמנע מהם להתערב? ניתן רק לשער. אולי חששו שההתערבות רק תלבה את הרוחות ותעצים את המריבה. אולי פחדו שבעל הבית יזרוק גם אותם. לא ברור. מכל מקום ייתכן שגם מהם היה מצופה לא לשבת בחיבוק ידיים אלא להתקרב, להרגיע ולנסות לפשר.

קמצא - ואם חשבתם שלפחות הוא יוצא נקי מהעניין, לא בטוח בכלל. אומנם הוא לא נוטל חלק פעיל בכל ההתרחשות, אבל אולי זו בדיוק הבעיה. נניח שהחבר הכי טוב שלך עושה אירוע של שמחה ולא קיבלת הזמנה. מה תעשה? תשאל אותו, תברר אולי הייתה תקלה בדואר. לא נעים לך? תבדוק דרך מישהו אחר.

אם אתה לא נמצא לצד חברך הטוב ברגע כל כך חשוב עבורו, האם זה לא מעיד משהו על החברות שלכם?..

ומכל מה שלמדנו עד כה עולה תשובה לתמיהה הגדולה שפתחנו בה. **'על קמצא ובר קמצא חרבה ירושלים'**.

אומר המהר"ל מפראג - לא ייתכן שדבר גדול כמו חורבן בית המקדש יתרחש בגלל מריבה קטנה בין שני אנשים.

חז"ל בדבריהם באו להצביע על **מציאות כללית מקולקלת** שהייתה קיימת בירושלים, שהיא זו שהביאה לחורבן.

במילותיהם המדוייקות הם הגדירו בקצרה ובחדות את הבעיה - "על קמצא ובר קמצא חרבה ירושלים" - בגלל התופעה השלילית שלכל אדם יש מין 'קמצא' ו'בר קמצא' משלו- שונא, אותו הוא מתעב ומוכן לעשות הכול כדי לפגוע בו ולהרע לו, ואוהב שאיתו הוא כורת ברית (ואולי גם זה - רק כדי להילחם יחד בשני...).

ייתכן אפילו שההבדל בין האוהב לשונא אינו גדול. שתי אותיות מבדילות ביניהם בסך הכול. אך זה לא מונע מהמחלוקת, הסכסוך והעוינות להרקיע לשחקים.

רק כדי להמחיש את המציאות בירושלים באותם הימים - חז"ל מספרים שבזמן המלחמה על ירושלים היה בתוכה את כל הדרוש כדי להחזיק מעמד אל מול האויב גם במצור ממושך. לשלושת עשירי העיר היו מחסני מזון וציוד ענקיים שהיו יכולים להספיק לעשרים ואחת שנה (!) של עמידה במצור. בזמן כה ממושך האויב כבר היה מתייאש מזמן והולך לו.

ומה קרה בפועל? הכול עלה באש!

המחסנים נשרפו בכוונה בניסיון להשפיע במריבות הפנימיות שהיו בירושלים בין הפלגים השונים. התוצאה - ירושלים נפלה במצור בגלל הרעב והחולשה.

ועוד הערה חשובה. כשיש תופעה של מריבות, סכסוכים ובריתות הגנה, **גם האהבה עשויה להיות אינטרסנטית**. מה שחז"ל קוראים - תלויה בדבר. כל מטרתה היא להתאחד יחד כנגד הצד האחר. כשזה כבר לא משתלם - גם היא לא תחזיק מעמד.

בואו ונתבונן שוב בחלקו השני של הסיפור:

נקודילפה

א. אלומטר והדמויות האחרות בסיפור איך אגם אנטלמים מהתנהגותו של הקיסר?

ג. האם אגם יכולים להניח משפחות סמליות אהלג האומ דווקא בפיו או פלינו של הקיסר? (האם יש קשר בין גג לבין מה שקרה בסצנה?)

ד. מדוע מאלים כ' יומן ארצנוגנונו של כ' צכניה בן אבקולס? לא היה מאלים יומן אדבר אר הסנונו או אולי אקלנונו? מה המובן של אנונה בהקשר הזה?

"הלך קמצא ואמר לקיסר: מרדו בך היהודים. אמר לו: זננו לי? אמר לו: שלח להם קורבן ותראה שלא יקריבו אותנו. שלח בידיו עגל. כשבא להקריב הטיל בו מזם בשפתיים ויש אומרים בעין, במקום שעבורנו זה נחשב למזם, ואצל הגויים אינו נחשב למזם. חשבו רבנן להקריבו מזשום שלום מלכות, אמר להם רבי זכריה בן אבקולס "יאמרו בעלי מזשין קרבין על המזבח". חשבו להרוג את בר קמצא שלא ילך וילשין לקיסר. אמר להם רבי זכריה "יאמרו מזטיל מזם בקודשים ייהרג". אמר רבי יוחנן: ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו וערפה את היכלנו והגליתנו מארצנו"

למרבה הפלא, מי ש"יצא טוב" (הכול יחסי, כמובן) מכל הסיפור הזה הוא דווקא...הקיסר. כשהוא שומע את ההאשמה כנגד היהודים הוא לא מתעצבן, לא מתלהם אלא פשוט מבקש מברר את הדברים. אם אפשר ללמוד כאן ממישהו זה ממנו. המום שהוטל בקורבן היה בפה או בעין, ואולי רמז כן באופן סמלי במה נפלו ונכשלו כל המעורבים בסיפור: **בחוש הדיבור** - לא לדבר מה שלא צריך ולא לשתוק כשצריך לדבר. **ובחוש הראיה** - כשאתה רואה דברים שצריך להתייחס אליהם לא להיות כאילו לא ראית הגמרא גם מציינת שאלו **דברים שאצל הגויים אינם נחשבים למזם, אך אצל ישראל כן**. ללמד אותנו שלנו יש רף רחני אחר. מעם ישראל נדרשת רמה מוסרית גבוהה יותר משאר העמים. וכשישראל מתדרדר, מסתאב ויורד אף מתחת לעמים, גם החורבן שעלול לבוא עליו גדול יותר. והגורם האחרון כאן בסיפור - ר' זכריה בן אבקולס שמואשם על ידי ר' יוחנן על 'ענוותנות' שאינה במקום. מה הייתה הבעיה שלו? במצב קריטי וגורלי לעתיד עם ישראל כמו שהיה אז נדרשה הכרעה אמיצה ומהירה. כל מה שהוא עשה היה בדיוק ההפך מלהחליט. להטיל ספק, לפקפק, להעלות חששות וסיכונים, אך **לא להציע שום דבר מעשי בתמורה**. ייתכן שזה נבע מביטחון מופרז בה' במקום בו הייתה נדרשת דווקא השתדלות נמרצת מצד האדם, ייתכן שזה בא מענוה יתירה (מי אנחנו שנקבל החלטות כבדות כאלו?!). כך או כך, בסופו של דבר מה שהיה צריך להיעשות לא נעשה, והחורבן התרחש.

קמצא ובר קמצא - אלפיים שנה אחרי

שאלנו בתחילת הדרך מדוע לכלל אורך הסיפור לא מזכר שמו של בעל הבית. אין ספק שחז"ל לא 'השמטו' אותו **במקרה**.

ייתכן חכמינו לא ציינו את שמו כדי לומר לנו **שהאדם הזה פשוט יכול להיות כל אחד!** אני, אתה ואת.

הגמרא לא מתארת כאן סיפור פרה-היסטורי שנשלף מזרחפי המוזיאונים. מדובר במציאות שעלולה להיות אקטואלית עד כדי כאב, כאן ועכשיו. לא משהו שרק קרה, אלא שממשיך לקרות כל הזמן, ובגללו עדיין אין לנו בית מקדש אלפיים שנה אחרי. האם שנאזת חינוך זה דבר שעבר זמנו? האם אהבות ושנאות, סכסוכים ומניפולציות חלפו מן העולם? האם אוזנינו לא שומעות מדי יום מילים שלא צריכות להיאמר ופינו לא משגר חיצים שבשוגג (או במזיד) ננעצים בליבו של מישהו אחר? האם לא קורה שאנו שותקים ומעדיפים לעצום עיניים במקום בו צריך לקום ולעשות מעשה? שאנו מעדיפים 'לבטוח בה' ולגלגל אחריות כלפי מעלה בזמן שתפקידנו להשתדל ולעשות מעשים? מצוי מאוד להיכשל באווה, אבל האם לא קורה גם שנכשלים בענוה שאינה במקומה?

ודבר אחרון - פתגם ידוע אומר: **מספיק טיפש אחד בשביל לשרוף יער שלם**. זה ודאי נכון. אך הגמרא שמספרת לנו על קמצא ובר קמצא מלמדת אותנו דבר חשוב נוסף - **צריך עוד הרבה אנשים מסביב שיניחו לזה לקרות**.

"כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב", אמרו חז"ל. אך אולי דווקא היום הזה, יום החורבן, עשוי להיות זמן של חשבון נפש והתחלה חדשה. קודם כל, כל אחד בעצמו ובמעגלים הקרובים אליו, וכולנו יחד במהלך כללי שיוביל את כולנו לחדש ימינו כקדם ולראות בבניין בית המקדש, במהרה בימינו. אמן.

כתב: יוני לביא
(תודה לשי מנלה על חלק מהרעיונות)